

ULUSLAR ARASI SEYFUDDİN AMİDİ SEMPOZYUMU

International Symposium on Sayf Al-Din Al-Amidi

24–26 EKİM 2008 DİYARBAKIR

Şerefettin ADSOY¹

Şarkiyat Araştırmaları Derneği, Diyarbakır İl Özel İdaresi ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin birlikte düzenlediği ***Diyarbakır Bilginlerini Anıyor*** sloganıyla ***Uluslar Arası Seyfuddin Amidi Sempozyumu*** 24–26 Ekim 2008 tarihinde tarih ve kültürel yönden Ülkemizin en köklü şehirlerinden biri olan Diyarbakır'da gerçekleştirildi.

Sempozyum 24 Ekim 2008 Cuma günü Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Konferans Salonunda, Sempozyum Düzenleme Kurulu ve Şarkiyat Araştırmaları Derneği Başkanı Doç. Dr. Ahmet ERKOL, Onur Kurulu olan Diyarbakır İl Özel İdaresi Genel Sekreteri Ahmet AYDIN'ın konuşmalarıyla başlamış olup, on değişik ülkeden 45 katılımcıyla 7 oturum halinde başarıyla tamamlandı.

Sempozyum Düzenleme Kurulu ve Şarkiyat Araştırmaları Derneği Başkanı Doç. Dr. Ahmet Erkol, yaptığı konuşmada, el-Amidi'nin yaşadığı dönemde Diyarbakır'ın sahip olduğu kütüphanelerle ünlü olduğunu söyleyerek, 'Ne acıdır ki bugün bu kütüphanelerden eser kalmamıştır. Kitabın yitirilmesi ile birlikte medeniyet ve gelişme de yitirilmiştir. Amacımız tekrar zengin kütüphanelerin tesisi ve insanların kitapla tekrar buluşturulmasıdır' dedi.

¹ SAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Felsefesi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

Diyarbakır'ın sahip olduğu kültürel ve sanatsal mirasın çok zengin olduğunu söyleyen Erkol "Temenni ediyoruz ki Diyarbakır bundan sonra yetiştirdiği ilim, sanat ve kültür insanlarıyla anılsın" diye konuştu.

Diyarbakır İl Özel İdaresi Genel Sekreteri Vali Yardımcısı Ahmet Aydın da, şehre gelen birçok memurun Süleyman Nazif, Cahit Sıtkı Tarancı, Ali Emiri gibi şahsiyetlerin Diyarbakırlı olduğunu bilmediklerini söyledi. Diyarbakır'ın gerçek kimliğiyle yeterince tanıtılmadığından yakınan Aydın, değişik faaliyetlerle kentin bilginlerinin aranması ve gerçek kimliğinin su yüzüne çıkarılması çalışmalarına her türlü desteği vereceğini belirtti.

Amerika, İngiltere, Belçika, Almanya, Mısır, Lübnan, Suriye, Irak, Avusturya ve Türkiye'nin farklı üniversitelerinden kendi alanlarında uzman akademisyenlerin katılımı ile Temel İslam Bilimlerinde en çok referans gösterilen ilim adamlarından birisi olan Amidi, her oturumda ayrı yönleriyle ele alındı. Bu anlamda 7 oturumun konu itibarıyla sistematik olarak yapılandırıldığı, içerik açısından da güzel bir şekilde bir biriyle ilişkilendirildiğini gördük. Yaklaşık olarak 800 yıl önce Diyarbakır'da yaşamış ve felsefeyle işigali nedeniyle önce idam edilmek istenen ardından sürgünde yaşamını tamamlamak zorunda bırakılan büyük İslam âlimi Seyfuddin Amidi, 1156–1233 tarihleri arasında yaşamış olup, İslam hukuku, kelim, felsefe, mantık ve lügat alanlarında yazdığı eserlerle yaşadığı döneme damgasını vurmuştur. Dönemin bilginlerinin sahip olduğu çok yönlülük özelliğine Amidi'nin de sahip olduğu görülmektedir.

24 Ekim 2008

I. Oturum

Oturum Başkanı Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA

Ahmet DEMİR, *XII. ve XIII. Yüzyıllarda İslam Dünyasının Siyasal ve Sosyal Durumu* başlığıyla dönemi tasvir ederek Amidi'nin yaşadığı dönemin resmini ortaya koymaya çalıştı.

Prof. Dr. May Abdallah *Seyfuddin Amidi Döneminde Diyarbakır'ın (Amid) Siyasi ve Kültürel Durumu* isimli arapça yaptığı sunumunda dönemin siyasi ve kültürel durumunu ele aldı.

Prof. Dr. Sokaina Mahomod MAWED, *Seyfuddin Amidi'nin Biyografisine Dair* adlı tebliğinde Amidi'nin hayatından bazı kesitler, hoca, talebe ve eserlerinden söz ettikten sonra onun hakkında görüş beyan eden bazı İslam âlimlerinden nakillerde bulundu.

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN *Raşid Halifeler Dönemi Siyasi Gelişmeleri Bağlamında Seyfuddin el-Amidi'nin Tarih Okuma Biçimi* yazısıyla Raşid Halifeler dönemi siyasi gelişmeleri merkeze alarak Amidi'nin tarih okuma biçimini ve bu olayları algılayışını ele aldı.

Prof. Dr. Adnan KHOUJA *Seyfuddin el-Amidi'den Modern Çağa Sapma Problemi* tebliğiyle tekfir sorunu, Amidi'ye yöneltilen tekfir iddiaları ve sonuçlarının bir bütün olarak değerlendirilmesi durumunda bu meselenin ne kadar problemlile hale geldiğine dair açıklamalarda bulundu.

II. Oturum

Başkanlığını Prof. Dr. A. Saim KILAVUZ'un yaptığı bu oturumda,

Prof. Dr. Halil ÇİÇEK *Usul ve Kelam Açısında Amidi'nin Ayetleri Tefsir Yöntemi* tebliğiyle Amidi'nin tefsir anlayışını ele aldı.

Prof. Dr. İbrahim COŞKUN *Seyfuddin el-Amidi'nin Allah Tasavvuru* sunumuyla Amidi'nin Kur'an Allah'ı nasıl bildiriyorsa öyle kabul edilmesi gerektiği tarzındaki düşüncesi çerçevesinde bir yaklaşım ortaya koydu.

Doç. Dr. Ahmet ERKOL *Amidi'nin Nübüvvet Savunusu* sahip olduğu düşüncelerden dolayı Amidi iki defa idam kararı çıkartılan biri olduğunu ve Nübüvvet konusuyla ilgili 40 husus belirleyip 10 makale çerçevesinde bunu ortaya koyduğunu ve Berahime'nin eleştirilerini sıralayıp onlara cevap vermesi açısından dikkate değer bir isim olduğunu belirtti.

Doç. Dr. Cemalettin ERDEMCİ *Amidi'de Haberin Epistemolojik Değeri* yazısıyla Amidi'nin haberi tanımlaması, gruplandırması haber türlerinin bilgi olgusu hususundaki değerlendirmesini aktardı.

III. Oturum

Doç. Dr. Abdülkerim ÜNALAN başkanlığındaki bu oturumda

Dr. İbrahim DOSKI *İbn Teymiyye ve Takipçilerinin Amidi'ye Yöneltilikleri Eleştiriler* Amidi'nin sahip olduğu düşüncenin hem İbn Teymiyye hem de sonraki dönemlerde nasıl bir eleştiriye maruz kaldığına dair sunumuyla III. Oturum başladı.

Prof. Dr. Mohammad Ata MAWED *Amidi'nin Ebkaru'l-Efkâr Kitabının Müteehhirinin Kitaplarına Etkisi* sunumuyla söz konusu eserin çok hacimli olduğunu ve sonraki yıllarda, içerdiği konular çerçevesinde ciddi bir etki meydana getirdiğinden hatta Adududdin el-İci, (ölm. 755/1355) S.Ş. el-Cürcani (ölm.816/1413) ve Sa'deddin el-Taftazani (792/1390) gibi âlimlerin bu eserden faydalandığından söz etti.

Doç. Dr. Metin BOZAN *Mezhepler Tarihçiliği Açısından Seyfuddin el-Amidi* tebliğiyle Amidi'nin Ebkaru'l-Efkar'da yaptığı fırka tasnifine dair bazı notlar aktardı.

Arş. Gör. Kadir GÖMBEYAZ *İtikadi Fırka Tasnifçiliğinde Amidi'nin Yeri* sunumuyla Amidi'nin kendinden önceki dönemlerde yapılan tasniflere hâkim olduğunu ve ortaya koyduğu yeni bir tasnifinden ve bu tasnifin sonraki dönemlerde ciddi manada göz önünde bulundurulduğundan hatta neredeyse bu tasnifin bire bir takip edildiğine dair bazı âlimlerin tasnifinden örnekler vererek ortaya koydu.

25 Ekim 2008 Cumartesi

I. Oturum

Oturum başkanı Yrd. Doç.Dr. Bekir DEMİRKOL

Prof. Dr. Jules JANSSENS *Amidi ve Felsefenin Kelama Dâhil Edilmesi* başlıklı tebliğiyle Amidi'nin felsefeyi kelâma dâhil etmede Gazalici bir yol izlediğini ifade etti. Konuşmasında Amidi'nin bir nevi sözlük mahiyetinde olan *el-Mübîn* aldığını merkeze alacağını söyleyen Janssens, yapısal olarak bir İbn Sina etkisi olmakla birlikte özellikle mantık terimleri söz konusu olduğunda Gazali'nin, metafizik problemler de ise Fahrüddin Razi'nin etkisinin söz konusu olduğunu belirtti.

Doç. Dr. M. Sait ÖZERVARLI *Amidi'nin İki Yazma Eseri Işığında Felsefe ve Kelam İlişkisi* sunumuyla Özervarlı sunumunun konusunu Amidi'nin *en-Nûru'l-bâbir* ve *Rümûzu'l-künûz* adlı yazma halinde olan iki eserinin oluşturduğunu belirtti. Amidi'nin Gazali ve Razi'nin oluşturduğu geleceğe uyararak bir ilim dalında bir ansiklopedik, bir de özet olmak üzere iki yönlü telifler yaptığını, bu iki eserin de bu anlayışı yansıttığını söyledi. Yazma olan *Rümûzu'l-künûz* felsefe alanında muhtasar; ama yoğun bir eserdir. Amidi *en-Nûru'l-Bâbir*'inde felsefeyi kelâm ilminde niye gerekli gördüğünün izahını güzel bir şekilde yapmakta ve ilim sahibi olmak için önce bir varlık düşüncesine sahip olmak gerektiğini, bunun için de 3 temel varlık mertebesini bilmek ve bunlarla ilgili ilim dallarını öğrenmek gerektiğini vurguladığını belirtti.

Dr. Heidrun EICHNER *Amidi ve Fahrüddin Razi: XIII. Yüzyılda Felsefi Kelama İki Yaklaşım Biçimi* sunumuyla Razi tarafından, İbn Sina'nın *el-İşârât*'ındaki bazı açıklamalara müstenid olarak geliştirilen mistik epistemoloji ve Amidi tarafından buna yapılan eleştiriye dair açılmalarda bulundu.

Prof. Dr. Ayman SHIHADDEH *Seyfüddin Amidi'nin Ahlak Teorisi* sunumunu yaptı. Amidi *Ebkârü'l-Efkâr* ve *el-İhkâm*'ında ahlak görüşü hakkında detaylı bilgi vermektedir. İlk önce konu hakkında Mutezili görüşü inceleyen Amidi daha sonra Gazali'nin *el-Mustasfâ*'sında da değindiği bir tartışmayı ele aldığını ifade etti. Amidi'nin temel gayesi Mutezilenin ahlak teorisini eleştirmek ise de, o Eş'arilerin ilk dönemde kabul ettikleri teorinin de zayıf olduğunu vurgulamaktadır. Gazali'nin kelami açıdan etkisinin az olduğunu savunan Shihadeh, Gazali'nin usul-i fıkıh eseri olan *el-Mustasfâ*'sının etki açısından, kelam eseri *el-İktisad fi'l-İtikad*'dan kat be kat önemli olduğunu,

Fahrüddin Razi'nin kelami etki açısından daha önemli bir noktada durduğunu ifade ederek konuşmasını bitirdi.

Doç.Dr. İbrahim ÇAPAK *Seyfüddin Amidi'nin Mantık Anlayışı*'nı ele aldığı sunumunda Amidi'nin mantığın bazı konularına özel önem verip uzunca durduğunu, buna karşılık önemsiz gördüğü diğer bazı konuları atladığını, onun bağımsız büyük bir mantıkçı olarak sayılmasından ziyade kelim ve fıkıhla bağlantısı açısından mantıklılığının incelenmesi gerektiğini ifade etti.

II. Oturum

Oturum başkanı Prof. Dr. İbrahim Kâfi DÖNMEZ

Prof. Dr. Osman TAŞTAN *Amidi'nin Usulünde Kur'an* sunumuyla Amidi'nin usulünde Kur'an'ın yerine dair değerlendirmesinin ardında onun hitab tanımını ve bu başlık altında ele aldığı hususları özetledi. Ayrıca Seyfüddin Amidi'nin Kur'an ile hukuk arasında bir denge arayışında olduğu söylenebileceğini ifade etti.

Prof. Dr. Ali BAKKAL *Amidi'nin İstihsan Çözümlemesi*yle Amidi öncesi İstihsan tanımlarına değindikten sonra Amidi'nin yapmış olduğu İstihsan çözümlemesini ele aldı.

Doç.Dr. Hasan TANRIVERDİ *Seyfüddin Amidi'ye Göre İlet ve Hikmet Kavramları* sunumuyla Amidi öncesi bu kavramlara yapılan tanımlardan bir kaçını verdikten sonra Amidi'nin bu kavramlara yapmış olduğu tanımını ve onun felsefe ve mantıkla ilgilenmiş olmasından dolayı bu yönlerinin de fıkıh usulüne yansıdığını belirtti. Onun, hikmet hususunda açıklık ve objektifliğe öncelik verdiği açıklamasını yaptı.

Amidi'nin usul-i fıkıhçılığı üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Amerikalı Prof. Dr. Bernard WEISS rahatsızlığından dolayı sempozyuma katılmadığından *İlahi Hukuk Arayışı Seyfüddin Amidi'nin Eserlerinde Fıkıh* başlıklı tebliği Prof. Dr. Osman TAŞTAN tarafından WEISS hakkında birkaç biyografik bilgi verildikten sonra okundu.

III. Oturum

Oturum başkanı Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN

Prof. Dr. Orhan ATALAY *Seyfuddin Amidi ve İctihad Felsefesi* tebliğiyle Amidi'nin her içtihad edenin kendince doğruya ulaştığını, Allah katında belirlenmiş bir tek doğru olmadığına göre hakikatin tek değil birden çok olabileceğini kabul etmesinden dolayı cumhur ulemanın görüşüne muhalif durduğunu ifade etti.

Doç. Dr. Refik KORKUSUZ *Amidi'nin Uluslar arası Hukuka Dair Görüşleri ve Uluslar arası Hukuk ile Mukayesesi* sunumunu yaptı. İnanç konusunda Amidi'nin görüşü ile uluslar arası hukuktaki yer alışı arasında mukayese yaptı.

Dr. Adnan MEMDUHOĞLU *Çağını İyi Okuyan Bir Fakih Olarak Amidi ve Sahabe İctihadı Konusundaki Yaklaşımı* ile Amidi'nin usul-i fıkıh anlayışında sahabe içtihadının değerine dair görüşlerini ele aldı.

Dr. Ali İhsan Pala *Seyfuddin Amidi'nin Emir Yorumu*'yla Amidi'nin usul-i fıkıhtaki "emir" konusu üzerindeki yorumunu konu olarak işledi. Ayrıca Amidi'nin namazı terk ettiğine dair yapılan rivayetler üzerinde değerlendirmelerde bulundu.

Dr. Aydın TAŞ *Amidi'nin Nesih Problemine Yaklaşımı* konulu sunumuyla nesih konusunda klasik ulemanın çerçevesinde kaldığını sünnetin ayeti neshi, recm uygulamasının neshi gibi konularda Gazali ile ortak bir tavır sergilediğinden söz etti.

IV. Oturum

Oturum başkanı Prof. Dr. Hayri KIRBAŞOĞLU

Doç. Dr. Ahmet YILDIRIM *Amidi'nin Eserlerinde Hadis Bilgisi ve Hadis Kullanımı* kaynak olarak sadece el-ihkam adlı eserini kaynak olarak alıp Amidi'nin eserlerinde hadis bilgisi ve hadis kullanımını üzerinde durdu.

Prof. Dr. Enbiya YILDIRIM *Hadislerin Tearuzunda Amidi'nin Tarkip Ettiği Tercih Yöntemleri* özellikle hadis araştırmacılarının usul-i fıkıhı

bilmesinin gerekliliğine değindi. Amidi'nin tercih yolları üzerinde bir değerlendirme yaptı.

Yrd. Doç. Dr. Mehmet BİLEN *Amidi'nin Sünnet ve Haber Konusunda Kullandığı Rivayetler* Amidi'nin ashabın dini konularda Hz. Peygambere uyduklarına dair zikrettiği altı rivayeti ele alıp değerlendirdi. Daha sonra, onun, hadisleri isnadını kaynak göstermekte, bazen tam haliyle değil ilgili kısmıyla, sıhhatine dair bilgi vermeden zikrettiği zayıf ve mevzu haberlere de yer verdiğini belirtti.

Doç. Dr. Kadri YILDIRIM *Amidi'nin Dil Felsefesi* konu ile ilgili olarak dillerin kökeni, Kur'an'da yabancı kelimelerin bulunup bulunmadığı ve cem/çoğul ibaresinin en az iki öğeden mi yoksa ikiden fazla öğeden mi oluştuğu şeklindeki üç ana konuda Amidi'nin yaklaşımını ele aldı.

Doç. Dr. M. Edip ÇAĞMAR *Amidi'nin İhkam Adlı Eserinde Hakikat ve Mecaz* söz konusu eserde Amidi'nin hakikat ve mecaz konusunu nasıl ele aldığına dair açıklamalarda bulundu.

Genel Değerlendirme oturumunda Doç. Dr. M. Sait ÖZVERVARLI başkanlığında Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA, Prof. Dr. Mustafa UZUNPOSTALCI, Prof. Dr. Hayri KIRBAŞOĞLU, Prof. Dr. Ahmet Saim KLAUZUZ, Prof. Dr. Ayman SHIHADDEH genel bir değerlendirme yaptı. İki gün boyunca devam eden sempozyumda Amidi'nin dile getirilen çok yönlülüğünün ortaya koyduğu etki hem kendi döneminde hem de sonraki dönemlerde ciddi manada bir ses getirdiği ifade edildi.

Sempozyumun mutlaka değişik açılardan değerlendirilmesi gerektiğine inanıyorum. Geniş bir katılımcı grubunu ağırlamak, onların kişisel, sosyal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak bir yana bunu düşünmek bile takdire şayan bir başarı. Özellikle gerek yurt dışından gerek yurt içinden katılan misafir öğretim üyeleri ve diğer misafirlerle yakından ilgilenen Sempozyum Düzenleme Kurulu ve Şarkiyat Araştırmaları Derneği Başkanı Doç. Dr. Ahmet Erkol ve görevli diğer yardımcı arkadaşlarını özverili ve başarılı çalışmalarından dolayı kutlamak gerektiğine inanıyorum.

Kültürel gezi ise bir başka güzellik kattı. Sempozyum Düzenleme Kurulu 26 Ekim Pazar günü, dillerin ve dinlerin beraber yaşayan canlı tanığı, ses-

siz ama onurlu bir şekilde bunu gösteren Mardin ve medeniyetlerin yaşamına ve yıkılışına şahitlik eden ancak yakın zamanda bu direnciyle beraber serin sulara gömülecek olan Hasan Keyf gibi tarihi yerlere gezi düzenlenmesi programı taçlandıran bir husus oldu